

Polenští legionáři u Bachmače

Obec Zborov a významná železniční křižovatka ve městě Bachmač na Ukrajině, dvě místa, která se zapsala do historie Československa tím, že zde za I. světové války bojovali v roce 1917 a 1918 čs. legie na straně "Dohody" proti vojskům Rakouska-Uherska a Německa. Jejich úspěchy v boji významně posílily mezinárodní pozici čs. zahraničního odboje v čele s T. G. Masarykem.

Bitva u Zborova 2. července 1917 znamenala zlomový moment v historii legií v Rusku a měla zásadní vliv na vznik ČSR. Proti rakousko-uherským formacím sestaveným z 35. plzeňského pěšího pluku a 75. pěšího pluku z Jindřichova Hradce zaútočili vojáci čs. střelecké brigády (3500 Čechů), z nichž 185 padlo a 800 bylo zraněno. Na místě zrodu jednoho ze symbolů samostatného státu bojovali tehdy, bohužel, Češi proti Čechům. V jednom zaznamenaném případě dokonce otec proti synovi.

V čs. legiích působilo podle jmenného seznamu v publikaci Břetislava Rérycha *Rodáci a obyvatelé města Polné* i 125 mužů z Polné a okolí. V Rusku bylo v legiích 55 občanů, v Itálii 14 a ve Francii to byli dva občané přímo z Polné. V historických pramenech nejsou k dispozici údaje o jejich účasti v bitvě u Zborova. Prokazatelně se zúčastnili bojů u Bachmače na počátku roku 1918. Činnost legionářů z této doby zaznamenal při příležitosti 20. výročí bitvy u Bachmače ve sborníku *Polensko* č. 3 z roku 1938 přímý účastník bojů, polenský legionář Alois Holcman (Holzmann)¹⁾. Boje u nádraží v Bachmači jsou, vedle bitvy u Zborova, hodnoceny jako nejvýznamnější aktivita čs. legií v Rusku.²⁾

V úvodu článku Holcman vzpomíná na ukrajinské město Pirjatin. Místní obyvatelé měli české vojáky rádi a oni zde prožívali během války období dobré pohody. Pět Poleňáků bylo zařazeno k 6. pluku, další, jako např. bratr Josef Dobrovolný, k 7. pluku. Po příchodu z ukrajinského Borispolu 18. října 1917 tvořili základ nově formovaného pluku. Probíhal běžný vojenský výcvik. K pluku přicházeli na doplnění stavu stále noví bratři, jak se legionáři vzájemně oslovovali. Obyvatelům města poskytovali ochranu před hrabivými hordami ruských vojsk při jejich útěku z fronty domů – "na ródinu". Vzpomínky Aloise Holcmana spadají do období jednání o mírové smlouvě mezi sovětským Ruskem a státy Čtyřspolku (Německa, Rakousko-Uherska, Turecka a Bulhar-

ska), zahájená z iniciativy Leninovy vlády 3. prosince 1917. Smlouva známá jako Brestlitevský mír byla po přerušených jednáních uzavřena 3. března 1918. Zrušena byla v listopadu 1918 po porážce Německa v I. světové válce. Relativní klid skončil legionářům 6. pluku 29. ledna 1918, kdy železniční stanicí projížděli první přeplněné bolševické vlaky s vojáky navěšenými s plnou výzbrojí "jako vosy" na vagony i lokomotivy s jejich jediným přáním – dostat se domů. Povinností legionářů bylo chránit před nimi nádraží i město, a nepustit je z vlaku. Opustili frontu a za nimi měli postupovat Němci s Rakušany. Situace se zhoršila v únoru 1918, kdy Ukrajina vyhlásila nezávislost a uzavřela mír s centrálními mocnostmi.

K prvním střetům u Bachmače došlo 1. března 1918, kdy se bojovalo o mosty přes Dněpr. Došlo i na legionáře v Pirjatinu. Během dvou dnů bylo 4000 bratří připraveno na nejhorší. Dne 4. března 1918 odjízďeli do Bachmače, kde jim železniční stanici předali hned po příjezdu bolševici. Němci stáhli k městu jednu divizi ze severu, druhou ze západu od Kijeva, na jihu byla rakouská vojska. Proti tomu stál 6. pluk včetně polenských legionářů. Na stanici Bachmač zadržovali vlaky a vyklízeli je pro další pluky a jejich odjezd do bezpečí. Ověřené prameny uvádějí, že v průběhu bojových operací bylo navagonováno celkem 27 transportů 1. čs. střelecké divize. Po útěku ukrajinských nacionalistů zbyly v Bachmači jen zárodky Rudé armády a legionáři. Na těchto dvou protichůdných formacích záleželo, či bude Bachmač. Němci 8. března nádraží dobyli, ale již 12. března se je podařilo vytlačit. Další německý útok 13. března se podařilo odrazit. Padlo 45 mužů, 210 bylo zraněno a 41 zůstalo nezvěstných. Rota, ve které byl Alois Holcman, byla vyslána do stanice Česnokovka. Odtud postupovala v rojnici celou noc blátivou Ukrajinou směrem na prázdnou stanici Doč, kterou Němci opustili po prudkém útoku jednotky štábního kapitána Eduarda Kadlece.³⁾ Situace na frontě je podrobně a poutavě popsána v již zmíněném příspěvku Aloise Holcmana, na který čtenáře odkazují.⁴⁾

Po bojích očekávali legionáři rozkaz k odjezdu po železnici. Prapor, ve kterém působil Alois Holcman a další Poleňáci, opouštěl stanici Bachmač směrem na východ jako poslední o půlnoci 14. března 1918.

Návrat domů znamenal i pro polenské legionáře přesun s mnohatisícovou armádou až do Vladivostoku na Dálném Východě. Z Ukrajiny přes Volhu, Ural, kolem jezera Bajkal až k Tichému oceánu a z vladivostockého přístavu lodí do Evropy. Přesun čs. jednotek, na základě

Penzské dohody uzavřené s bolševickou vládou, probíhal železnicí po transsibiřské magistrále po částech rozdělených do transportů – ešalonů. Vojáci byli ubytováni ve vagonech, zvaných "těplušky", které se staly na dlouhý čas jejich obydáním. Přesun legionářů trval vzhledem k průběhu občanské války v Rusku od roku 1918 do roku 1920, kdy se ve Vladivostoku nalodili poslední legionáři na dlouho očekávanou a vysněnou cestu domů.

Po návratu do vlasti vznikla v roce 1921 splynutím několika legionářských organizací Československá obec legionářská. Jejími členy byli i polenští legionáři. Po okupaci zbytku Čech a Moravy nacistickým Německem byla organizace úředně zrušena a mnozí legionáři, pro vlast veřejně činní, byli perzekuováni, vězněni, někteří zahynuli v koncentračních táborech. Po roce 1948, kdy nastoupili k moci komunisté, opět docházelo k častému pronásledování a věznění četných bývalých legionářů.

Čs. legionáři ve Vladivostoku 28. dubna 1920, před odjezdem domů.
Dekorace úderného praporu (archiv rodiny Bahounkovy z Polné)

Činnost polenských legionářů dokumentovala od třicátých let minulého století zdařilá expozice polenského muzea. Mezi vystavenými předměty, které do muzea věnovali hlavně legionáři, dominovala i maketa vagonu – "těplušky" – s veškerým dobovým vybavením. Za Pro-

tektorátu musela být expozice odstraněna. Některé sbírkové předměty byly pracovníky muzea pro jistotu po celou dobu války ukryty. Po roce 1945 se expozice dočkala svého obnovení; v padesátých letech nebyla však pro veřejnost přístupná a po roce 1963, po převedení polenských muzejních sbírek do "vlastnictví" Muzea Vysočiny, byly exponáty připomínající čs. legie v Rusku odloženy do depozitáře.

Po osamostatnění polenského muzea a převzetí sbírek zpět do vlastnictví města v roce 2006 se pracovníci muzea rozhodli legionářskou expozici obnovit. Z depozitáře byly vyjmuty dokumenty i trojrozměrné předměty a v průběhu roku 2008 byla expozice připravována. Zhotovena byla nová maketa "těplušky", materiál připravený k vystavení byl utříděn a doplněn. Dne 24. října 2008 byla expozice "Legionáři a vznik čs. republiky" za přítomnosti pozvaných zástupců města a organizací slavnostně otevřena a zpřístupněna veřejnosti. Stálá výstava dokumentuje na panelech a ve vitrínách mj. osudy polenských legionářů v Rusku, Itálii a ve Francii, zásluhy legionářů na vzniku čs. republiky, činnost místní odbočky Československé obce legionářské... Vedle dosud známých a řadu let prezentovaných stálých expozic bude ozdobou Městského muzea i samotné Polné.

Čs. obec legionářská, odbočka Polná (s Břetislavem Rérychem 28. 10. 1929)
(archiv Klubu Za historickou Polnou)

Poznámky

- 1) Alois Holzmann později požíval počestné příjmení "Holcman".
- 2) Průběh bojů u Bachmače za účasti legionářů z řad polenských mužů jsem popsal v článku 28. říjen ve sborníku *Polensko* č. 3/1998 na str. 2 a 3.
- 3) Eduard Kadlec (1880–1961) dosáhl mezi Čechoslováky nejvyšší vojenské funkce za válečných operací první světové války. V nově vzniklé československé armádě zakončil kariéru jako nejmladší armádní generál v její historii. Stal se však obětí intrik a v roce 1937 byl nucen odejít do předčasného důchodu. Po roce 1948 byl jako odpůrce poúnorového komunistického režimu degradován na vojína. Zemřel v naprostém zapomnění v Brně.
- 4) *Polensko* vydávané v letech 1938 až 1941 je možné si zapůjčit v Husově knihovně; vlastivědným badatelům je také k dispozici v archivech Městského muzea a Klubu Za historickou Polnou.

Prameny a literatura

- Holzmann, Alois: *Mé vzpomínky na Bachmač*, Polensko č. 3/1938
Prchal, Jan: *Polná ve 20. století*, Polná 2006
Rérych, Břetislav: *Rodáci a obyvatelé města Polné*, Polná 1935
Schreier, Pavel: *Železnice a armáda, II. část*, Magazin Grand Expres ČD
-

David Novotný

„Dlužen do Polný“

Složitější reliéf Českomoravské vysočiny (nejen) v období novověku (16. až 18. století) ovlivňoval kromě jiného i geografické horizonty zdejších obyvatel. Již od raného středověku se formovala síť obchodních stezek, které doslova protkávaly prostor Čech a Moravy. Vznik a utváření těchto komunikačních koridorů závažným způsobem znamenala postupující kolonizace českomoravského pomezí ve 13. století.¹

Je samozřejmé, že cesty a stezky sloužily primárně k přesunům ozbrojenců a kupců. S postupným rozvojem obchodních vazeb se od středověku proměňovaly i geografické horizonty obyvatelstva. Lidé již nebyli pomyslně omezeni na zkušenosti, kterých nabyli v bezprostředním okolí svého „bydliště“. Zemědělství sice stále představovalo zdaleka nejdůležitější činnost k zajištění obživy, což zpětně ovlivňovalo například vnímání času (od sklizně ke sklizni,

1 Ke vzniku Polné a středověkému osídlení oblastí srov. *Polná 1242-1992*, Polná 1992, zejm. s. 26-35; dále Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Pronikání Němců do Čech kolonizační ve 13. a 14. století (= České dějiny I/5, Středověká kolonizace v zemích českých)*, Praha 1938, s. 696-698.

střídání ročních období) či vedlo k jisté konzervativnosti (přidržování se starších a vyzkoušených postupů atd.) i u jedinců, kteří svou obživu hledali v obchodě s různými komoditami a výrobky, ale přesto pozvolna docházelo ke změnám.²

Obchod zprostředkoval kontakty Polenských s různými místy v českých zemích, a to i s těmi, která byla od Polné na tehdejší dobu relativně dost vzdálená, a především neležela pro město na nejvýhodnějších komunikačních trasách. A tak se v *Liber obligationum* (Knize smluv a závazků) středočeského královského města Kolína dozvídáme o kontaktech mezi kolínským a polenským měšťanem.³ Nejde však o obchod s „běžným sortimentem“, ale o tovar poněkud specifický – víno. Pěstování vína bylo v 16. století rozšířeno na daleko větším území než v současnosti. Vinice pokrývaly nejen okolí Prahy, ale také rozsáhlé a výše položené oblasti severních, středních a východních Čech.⁴ Rovněž jeho konzumace byla větší než nyní, a není tedy divu, že obchodováním s vínem se zabývalo značné množství lidí. Obchodovalo se zpravidla s víny kvalitnějšími či v dané oblasti obtížněji dostupnými.

V 60. letech 16. století dodal polenský měšťan Martin Džbánek do Kolína Janu Strakovi víno za 62 kop grošů českých, což nepředstavovalo zrovna malou částku. Jan Straka však za víno Džbánkovi do Polné nezaplatil. Můžeme se domnívat, že se Martin Džbánek snažil z něho dlužnou částku po určité době vymoci. Bez úspěchu. Z tohoto důvodu se polenský měšťan v roce 1568 nejspíš obrátil se suplikou na panovníka, který jeho žádost podpořil. Zanedlouho totiž pražští úředníci císařovým jménem (a s císařovým podpisem) nařídili purkmistru a radě města Nového Kolína nad Labem (jak tehdy zněl oficiální název středočeského sídla, aby se odlišilo od nedalekého Starého Kolína) situaci řešit.

2 K problematice vnímání okolí, času a případných změn v tradičních zemědělských postupech přehledně Josef a Lydia PETRÁŇOVI, *Rolník v tradiční evropské kultuře*, Praha 2000.

3 Státní okresní archiv Kolín, Archiv města Kolín, *Liber obligationum I (1568-1614)*, sign. C 1, fol. 13v.

4 K vinařství v tomto období přehledově srov. Václav ČERNÝ, *Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV. – XIX. století*, Praha 1930, s. 172-174; Alois MÍKA, *Nástin vývoje zemědělské výroby v českých zemích v epoše feudalismu*, Praha 1960, s. 113-121; Eduard MAUR, *Český komorní velkostatek v 17. století*, Praha 1976, s. 37-38; TÝŽ, *Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách*, Praha 1990, s. 40-45 a další.

Náměstí v Kolíně (foto David Novotný)

Kolínská městská rada v čele s purkmistrem Janem Voštipem předvolala na radnici Jana Straku a nejspíše se dostavil z Polné i sám Martin Džbánek. Na osobní přítomnost měšťana z Polné lze usuzovat na základě skutečnosti, že není učiněna zmínka o jeho případném zástupci na jednání. Mezi věřitelem a dlužníkem došlo k dohodě na „splátkovém kalendáři“. Jan Straka ihned po uzavření smlouvy zaplatil z dluhu 20 kop grošů českých, zavázal se dále k splácení 15 kop grošů českých na den sv. Václava, dokud nebude dlužná částka zcela zaplacená. Další část zápisu ze dne svátku sv. Fabiána a Šebestiána (tj. 20. ledna) 1568 v kolínské městské knize napovídá mnohé o finanční situaci Jana Straky.

Dluh musel Martinu Džbánkovi pojistit na svém domě v Kolíně. Ručil nemovitostí za zbytek dluhu (42 kop grošů) a zavázal se částku splatit Džbánkovi „*přede všemi jinými věřiteli*“.⁵ Jinými slovy to znamená, že Straka dlužil vícero lidem, kteří by své peníze dostali až po Džbánkovi. Polenský měšťan si pro své obchody zkrátka nezvolil nejlepšího partnera. Problémy z roku

5 Státní okresní archiv Kolín, Archiv města Kolín, *Liber obligationum I (1568-1614)*, sign. C 1, fol. 13v.

1568 jej však od dalšího obchodování asi neodradily; ostatně nesplácení dluhů, přátelské dohody o splácení a situace, kdy snad každý dlužil každému, nebyly v 16. století nijak neobvyklé.

O dva roky později Martin Džbáněk prostřednictvím listu kvitoval (potvrzoval zaplacení) dluhu ve výši 50 kop grošů českých od Jana Straky. Částka padesát kop grošů českých o osm kop překračuje dluh, který byl Straka Džbánkovi povinen doplatit. Samozřejmě lze uvažovat, že dluh mezitím stoupl díky dalšímu obchodování mezi oběma muži. Pravděpodobněji ale částka narostla „jen“ díky úrokům. Džbáněk se zavázal již dále nepožadovat splácení dalších částek po Janu Strakovi. Dočkal se tak po dvou letech zaplacení dodávky vína, avšak byl nucen si pro splátku dojet osobně do Kolína. Tomu nasvědčuje formulace příslušné kvitance, která je datována v Kolíně v září roku 1570.

Martin Džbáněk ale nebyl jediným „dodavatelem vína“ pro Jana Straku z řad obyvatel Českomoravské vysočiny. Ve stejném roce jako polenský měšťan Džbáněk totiž požadoval zaplacení 40 kop českých grošů za víno, které dodal v roce 1567, na Strakovi i jihlavský obchodník Franz Krum. I v tomto případě nařídil Strakovi zaplatit prostřednictvím kolínské městské rady samotný císař Maxmilián II. Počátkem března zaplatil Straka prvních 10 kop grošů českých a zavázal se na Velikonoce splácet další částky. Zbývající dluh 30 kop grošů pojistil tentokrát na své vlastní vinici u Kolína. Podobně jako Džbánkovi splatil Straka své dluhy i vůči Franzi Krumovi do roku 1570.⁶

Co ještě (kromě existence jakéhosi dluhu) ze zápisu v kolínské městské knize o kauze Jana Straky a Martina Džbánka z Polné můžeme zjistit?

Především je třeba poukázat na obchodní kontakty, které Martin Džbáněk měl. Pokud během několika dní musí kolínská městská rada na základě nařízení Maxmiliána II. řešit hned dvě dlužní kauzy Jana Straky, ve kterých vystupují obyvatelé měst na Českomoravské vysočině, určitě se nejedná o náhodu. Je tudíž dost pravděpodobné, že Martin Džbáněk neinicioval dohodu o splácení dluhu bez vědomí Franze Kruma. Snad byl Džbáněk v kontaktu s Krumem a o „insolventnosti“ kolínského měšťana ho do Jihlavy zpravil. Případně se chopil iniciativy sám Krum a v Polné se na Jana Straku informoval. V každém případě sahaly obchodní kontakty Martina Džbánka do poměrně širokého okruhu a překračovaly dalece hranice regionu do Jihlavy i do vzdáleného Kolína.

6 Státní okresní archiv Kolín, Archiv města Kolín, *Liber obligationum I (1568-1614)*, sign. C 1, fol. 14r.

Srovnáme-li výši dlužných částek, snadno dojdeme k závěru, že Džbánek byl pro Straku významnějším dodavatelem než Krum z Jihlavy. Džbánek mohl dodat celkem velké množství vína na větší vzdálenost. Sám ale musel někde víno zakoupit, protože nepochybně dodával i do dalších lokalit a i jako případný majitel vinice by dostatek vína nezajistil. Byl schopen víno nejen pořídit, ale též dodat (tj. dopravit) do Kolína. Je jenom škoda, že zápis v kolínské městské knize neuvádí druh dodaného vína. V takové situaci by totiž bylo daleko snazší určit šíři Džbánkuvých obchodních kontaktů. A tak nezbývá, než usuzovat na víno kvalitnější nebo ve středních Čechách jinak nedostupné, jelikož by je v opačném případě nemusel Straka objednávat jinde. Později sám Džbánek do středních Čech zajel své záležitosti vyřídit. Oproti dalším spoluměšťanům z Polné byl jeho geografický horizont poněkud širší. Patrně nepochybíme, když označíme Džbánka za člověka zcestovalého, majícího přehled a s ohledem na kvalitu tehdejších cest a existenci vzdáleného středočeského odběratele i obchodně zdatného a odvážného. Vždyť sám neměl jistotu, zda mu z Kolína za víno jeho protějšek zaplatí.

Problém s neplacením dluhu za dodané zboží řešil Džbánek v roce 1568 poměrně obvyklým způsobem. Se svou suplikou se obrátil přímo na panovníka a požádal jej o zákrok ve svůj prospěch. Podobně se s odstupem času zachoval i jihlavský měšťan Franz Krum. Džbánek tudíž zjevně nespolehal na dobrou vůli, ale sám vzal osud své kauzy do vlastních rukou. Maxmilián II. nařídil Kolínským věc vyřídit. Dohoda na postupném splácení dluhu není v prostředí českých a moravských měst sice ničím výjimečná, ale v každém případě bylo nutné projevit smysl pro realitu (aby byl dlužník schopen vůbec splátky hradit) a schopnost dosáhnout kompromisu.

Měšťan Martin Džbánek je jakýmsi „prototypem“ úspěšného obchodníka z poddanského města, který se dokázal vyznat nejen ve spleti obchodních vazeb, ale podle všeho i v životě. Sice můžeme jeho rozhled a šíři kontaktů bagatelizovat poukazem na ojedinělost zápisu, nicméně je asi důležitější fakt, že podobný zápis v Kolíně vůbec vznikl. Dluh totiž mohl představovat jen výjimečný případ v jinak bezproblémových obchodních vztazích, existujících dávno před „kritickým“ rokem 1568. A už vůbec nelze vyloučit, že Džbánek dodával i jinam a jiným, a to často a ve velkém...

Další zajímavý článek o Martinu Džbánkovi z Polné z pera Davida Novotného zařazujeme do Polenska č. 1/2009

red.

Milan Šup

Ottův slovník naučný

Letošní rok přinesl pro náš stát čtyři osmičková výročí let 1918, 1938, 1948 a 1968. Prvá dvě výročí ve vztahu k Polné byla připomenuta na stránkách *Polenska*.

Ve stínu výše uvedených výročí se ocitl velký počín přibyslavského rodáka Jana Ottý z konce 19. a začátku 20. století.

Nakladatel a vydavatel slovníku Jan Otto se narodil 18. listopadu 1841 v ne-daleké Přibyslavi v době, kdy ještě existovaly velmi úzké vztahy mezi městy Polná a Přibyslav plynoucí z rozsáhlého kondominia Polná-Přibyslav v ma-jetku Dietrichštejnů. V Polné bylo v době narození budoucího nakladatele čes-ké literatury silné obrozenecké hnutí, které ovlivnilo i později známou spi-sovatelku Boženu Němcovou (v Polné žila v letech 1840–1842), město na-vštěvoval v tom čase také Karel Havlíček Borovský. Život lidem v tomto kou-tu Českomoravské vysočiny ztrpčoval vrchní na panství velkostatku Polná-Přibyslav Karel Škrla s přezdívkou „metla poddaných“. Přibyslav a Polnou spojovala i první c. k. poštovní sběrna zřízená v Polné v roce 1842. Do doru-čovacího obvodu sběrný patřilo 52 vesnic a také město Přibyslav.

Po příchodu do Prahy pracoval Jan Otto v tiskárně Eduarda Grégra a od roku 1871 řídil vlastní nakladatelství a vydavatelství na Václavském náměstí v Praze. Vydával beletrii, například sebrané spisy Aloise Jiráska a dalších vý-znamných českých spisovatelů, časopisy *Lumír*, *Světozor*, *Zlatá Praha*, které našly své místo mezi členy polenské čtenářské Besedy, později Měšťanské besedy v Polné. V roce 1888, před 120 lety, vyšel první svazek *Ottova slov-níku naučného*, který, stejně jako další díly, našel své nezastupitelné místo v polenské Husově knihovně. Do roku 1909 vyšlo 28 svazků. V naší zemi rozsahem dosud nepřekonaná encyklopedie má celkem 28 836 stran, 5067 vyobrazení a 487 černobílých a barevných příloh. Později byly zájemcům k dispozici i *Dodatky* k velikému *Ottovu slovníku naučnému*; první svazek *Dodatků* vyšel v roce 1930 a poslední dvanáctý končící písmenem U s heslem Užok vyšel v době německé okupace v roce 1943. Slovník přispěl ke vzděla-nosti občanů Polné a blízkého okolí, kteří z něj mohli čerpat informace v pří-jemném prostředí Husovy knihovny.

Na tvorbě slovníku se podílely české vysoké školy, řada známých spisova-telů, významné osobnosti z oblasti kultury, vědy a techniky i regionální dopi-sovatelé. Můžeme k nim přiřadit i polenského kaplana A. B. Máku, který pro *Ottův slovník naučný* sepsal obsáhlé pojednání o Polné. Ve slovníku vyšlo pod heslem „Polná“ sice zkrácené, ale úplný původní text byl vydán v podobě

brožurky pod názvem *Polná* nákladem polenského časopisu *Hospodářské rozhledy* v roce 1903. Do *Ottova slovníku naučného* přispěl i polenský kantor, zanícený muzejník a později ředitel polenského muzea Břetislav Rérych; nakladateli dodal informace o významných rodácích a občanech Polska, spolupracoval i na doplnění a upřesnění dalších hesel, týkajících se našeho regionu. Ve slovníku najdeme odkaz na řadu Rérychových publikací a článků o Polně.

O rozsahu slovníku a jeho dodatku svědčí skutečnost, že mezi značným množstvím hesel jsou uvedena právě i jména významných osobností Polska a Přibyslavska. Jen v *Biografickém slovníku Polska* autora Jana Prchala (Polná 2002) je u 15 osob odkaz na *Ottův slovník naučný* a jeho *Dodatky*. Ani tento výčet není vyčerpávající. Ve slovníku jsou i další osobnosti, z nichž jmenujme alespoň právníckého publicistu, přednostu Okresního hejtmanství a předsedu Okresní školní rady v Polně JUDr. Ondřeje Volkara nebo podnikatele a mecenáše města Karla Varhánka i akademického malíře Karla Ludvíka Klusáčka (oba jmenovaní jsou sice v *Biografickém slovníku Polska* uvedeni, ale není u jejich hesla odkaz na *Ottův slovník naučný*).

U hesla „Polná“, které je také doplněno ve IV. díle *Dodatků* na straně 1229–1230, je mj. zhodnocen význam Husovy knihovny slovy: „*Husova knihovna (15 000 svazků) s čítárnou a loutkovým divadlem patří k nejmodernějším a největším knihovnám malého města.*“

Informace o rodišti nakladatele Jana Otty, Přibyslavi, nalezne čtenář aktualizované v V. díle *Dodatků* na straně 126.

Příprava a vydávání jednotlivých svazků bylo pro nakladatele velmi náročné. Uvedli jsme velký počet spolupracovníků; kromě nich se na jeho dokončení podílela řada vlastenecky cítících předplatitelů. V redakční radě se vystříдалo 52 osob včetně T. G. Masaryka v letech 1885–1887. Jan Otto se významně podílel i na společenském životě v Praze. Byl členem výboru pro výstavbu Národního divadla, od roku 1912 členem panské sněmovny, byl i předsedou správní rady Živnostenské banky a z titulu své profese předsedal Spolku českých knihkupců a nakladatelů. Za zásluhy o českou literaturu byl oceněn od hlavního města Prahy. Uznání se mu dostalo i na Světové výstavě v Paříži roku 1900.

Jan Otto zemřel ve věku nedožitých 75 let 29. května 1916, tedy za první světové války, která negativně ovlivnila činnost jeho nakladatelství a vydavatelství. Pohřben je na pražském vyšehradském Slavíně pro zasloužilé osobnosti českého národa v západním křídle hřbitovního areálu. Jeho *Ottův slovník naučný* se dočkal II. vydání v 90. letech minulého století, kdy vycházel v nakladatelství Paseka Litomyšl.

Hořké vzpomínání

V tomto roce výročí končících číslicí 8 si připomínáme řadu událostí, které značně ovlivnily život českých obyvatel. Vedle převratu v roce 1918, který převážná většina našeho národa uvítala, jsou to výročí smutná, neslavná a pro národ i tragická: 1938 – tzv. „Mnichovská zrada“ a zabor našeho pohraničí Německem; 1948 – komunistický puč v únoru a děsivé události po něm; 1968 – vpád cizích vojsk 21. srpna na naše území a okupace republiky.

Po únoru 1948, kdy převzala moc ve státě komunistická strana, nastalo více jak čtyřicet let trvající období morální devastace českého národa. Odpůrci komunistických ideí byli umlčeni – pozavíráni, mučeni a popraveni. Žili jsme v ovzduší vypěstovaného strachu, šířícího se udavačství a politického marasmu. V několika článcích a publikacích jsem se v minulosti pokusil zdokumentovat 50. léta – období největšího utrpení českého venkova na Vysočině, konkrétně v obci Zhoř a jejím okolí. Ideologie třídní nenávisti tehdy zasáhla ve Zhoří několik rodin. V roce 1951 se ve vsi přihodila „akce“, připomínající tak trochu „Babice“. Můžeme tuto událost klidně nazvat „Malé Babice“ ve Zhoří. O „vzbouření na vsi“ se tehdy zasloužil můj přítel a kamarád Jan Landa (1932–1998) z čp. 2.

Když počátkem července roku 1951 zasedal v kanceláři MNV ve Zhoří místní výbor KSČ, aby „studoval“ dopis KV KSČ o lstivém třídním nepříteli a jeho zločinech v Babicích, napadla Jana Landu „šílená“ myšlenka. Za šera v podvečer se vypravil na místní hřbitov, odkud přes obvodovou zídku naproti pozoroval obě svítící okna obecní kanceláře a v nich tváře ustaraných soudruhů. Usoudil, že je trochu, jen tak z legrace, vystraší. Do připraveného praku (jinak „gumapušky“) vložil bouchací kuličku (ty byly, stejně jako dnes, na poutích v prodeji) a vystřelil ji před vchod budovy do betonového schodu. Následovala ohlušující rána. V čase, kdy byly „Babice“ aktuální a soudruzi nevěděli, kde a odkud „nepřítel“ opět „zaútočí“, mohla mít napodobenina střelného výstřelu nedozírné následky. V následujícím okamžiku po zaznění rány soudruzi padali ze židlí a plížili se po podlaze pod okenní parapety v domnění, že i na ně ve Zhoří útočí třídní nepřítel. Přítomný strážmistr Šabatka se po chvíli ticha opatrně zvedl ze země a s pistolí v ruce odhodlaně kontroloval prostor kolem budovy MNV. Nikde nikdo... Kamarád Jan Landa vše pozoroval ukrytý za zídkou a usoudil, že bude bezpečnější dát se na ústup k domovu. Soudruzi pak pod ozbrojenou ochranou strážmistra ukončili schůzi a rozešli se do svých domovů.

Následující den nastalo ve Zhoři velké zděšení. Do obce se dostavila vyšetřovací skupina SNB z Jihlavy. Začaly výslechy sousedů, hledalo se svědectví náhodných chodců, pořizovaly se zápisy, protokoly... Hrozilo zatčení některých „potenciálních reakcionářů a vytipovaných nepřátel socialismu“. V napjaté situaci za mnou přišel Jan a se vším se mně svěřil. Zvažovali jsme, co podniknout. Nakonec se sám rozhodl, že celou svou „diverzní akci“ oznámí doma otcí a dojde se přiznat na stanici SNB.

A tak v podvečer téhož dne dostal doma „nářez“. Následovala cesta na úřadovnu SNB, kde ho otec představil slovy: „*Vedu vám, pane strážmistře, toho útočníka. Udělal to prý z legrace, však ho znáte..., a prosím vás, nic z toho nedělejte.*“ Strážmistr Šabatka prý vstal a Jendovi dal takové dva políčky, až se mu zatmělo v očích. Viděl prý v ten okamžik mnoho bouchacích kuliček... A tím skončila aféra „malých Babic“ ve Zhoři. Tentokrát šťastně.

Přiblížením této „šibeniční“ legrace nebylo mým úmyslem znevážit tragické osudy mnoha tisíc lidí, které komunistický režim záměrně a rafinovaně perzekvoval. Příběh Jana Landy, víceméně úsměvný, mohl mít zcela jiný dopad, a to je třeba si uvědomit. Vždyť lidé byli v 50. letech trestáni vysokými tresty těžkého žaláře často za drobné přečiny. Važme si toho, že tato nedávná historie, vroubená tolika slzami bližních, vnitřního napětí a utrpení je snad již za námi. Trpké zkušenosti, které jsme získali, by měly být dostatečným varováním před zanedbáváním přední občanské povinnosti dnes i v budoucnu: odpovídat lži a násilí v jakékoli podobě...Ztráta historické paměti vede vždy na zcestí. Nezapomínejme: ideologie jako fašismus a komunismus byly, jsou a zůstanou zločinné!

.....

Vzpomínka čs. rudoarmějce Josefa Lašky z Hrbova u Polné

V roce 1914, když mně bylo 20 roků, vypukla první světová válka. Po zavraždění následníka trůnu byl vyhlášen státní smutek a po něm hned mobilizace. I já jsem byl za měsíc odveden a rukoval jsem k 21. pluku do Čáslavi. Po krátkém výcviku jsme odjížděli na frontu. Bylo to před Vánoce a nám nastalo loučení. Matky objímaly svoje syny a plakali i mnozí vojáci. Při odjezdu četníci surově odháněli matky od svých synů.

Jeli jsme v nákladních vagonech, do jednoho vozu po 40 mužích. Trvalo to skoro týden, než jsme dojeli do Karpat, a pak rovnou do zákopu. Poslední železniční stanice se jmenovala Rychvald-Grybov. Vedl nás pan

hejtman Čaklovič. Skupina, kde jsem byl i já, byla přiřazena k 10. divizi „Infanterie trup divizen No 10 Generál Mecenzefy, Feld post 49.“

Přes zimu jsme zmrzali ve „štelunkách“. Třikrát jsme udělali výpad, ale naše řady prořídly a za noci jsme se vrátili zpět. Až 2. května 1915, po silné dělostřelecké palbě, jsme překročili řeku Sán u města Nový Sán. Pak nastaly „marše“. Při takovém pochodu jsme denně ušli 40-60 km. Vojáci cestou únavou padali, chodidla měli podlitá... Na zádech měl každý tzv. pavouka, lopatku, deku, celtu, plášť, prádlo, boty, 3 konzervy, 160 ostrých nábojů, šálek, láhev... V pravé ruce jsme nesli pušku. Když už to po nějakém čase nebylo možné vydržet, jeden z vojáků vykřikl: „Národe, ozvi se“ a všichni mocným hlasem odpověděli. Vypadalo to tehdy jako vzpoura. Nebylo divu, že se vojáci bouřili, vojna byla „jako řemen“. I já jsem byl dvakrát trestaný. Jednou proto, že jsem na vartě kouřil, a po druhé, že jsem z hladu snědl konzervu. Za tento „přečin“ jsem byl dvě hodiny uvázaný ke stromu za ruce dozadu a nahoru. Nebylo to nic příjemného.

Rusové ustupovali po polských planinách a naše rakouská armáda táhla za nimi, často za noci. Po dlouhých marších, někde na polsko-ruských hranicích, jsme narazili na ruské opevnění. Naše fronta vedla žitem, které bylo 1,5 m vysoké. Hned jsme se začali zakopávat; raději pod rouškou noci, neboť Rusové byli dobří ve střelbě. Pod sebou jsem měl v zákopu okop, abych mohl pohodlně stát. Na zkoušku jsem na bodák napíchnul čepici, zvedl nad žito a hned v ní byla díra od ruské kulky.

Ten den, kdy začal mohutný ruský útok, bylo pěkně a slunce hrálo. Kolem třetí hodiny odpolední začaly ruské granáty a šrapnely padat na naši frontu. Na levé straně ode mě se jen kouřilo. Skryl jsem se, pokud to šlo, do zákopu a čekal, co se bude dít. Asi za hodinu slyším nějaké hlasy. Přímo za mnou se objevili chlapi jako hory, pušky s bodáky namířené na moje záda a křičí: „Pašol skorej, pašol!“ Jak jsem je spatřil, všechno jsem nechal ležet, vyskočil jsem na vrch a co jsem mohl utíkal po svahu dolů. Za námi totiž byla druhá linie fronty z říšských Němců; ti jak spatřili, co se děje, v celých salvách do nás utíkajících zezadu stříleli. Hvízdalo to kolem hlavy, ale raněn jsem nebyl. Dole u potoka

jsme měli oddech. Bylo nás přeběhlíků 450. Všichni jsme se dostali do zajetí. Bylo to koncem července roku 1915, přesný den si již nepamatuji.

Byl konec válečného utrpení. Do večera jsme dorazili na nějaký zámek, tam nás sčítali: „...11 soroků a 10“. Jinak to sčítat neuměli. Přidělili nám 10 mužů, kteří nás dopravili na místo. Dali nás do prázdný maštale od koní na nějakém panství. První dny nám dali plet brambory. Za týden nás 25 mužů přidělili na panství „Jmění kněžny Obolenské“ v Tulské gubernii. Já jsem zde jezdil s koňmi, od slunka do slunka. Hladem jsme nestrádali.

V roce 1917 na podzim jsme vezli pšenici na dráhu stanice Gorlová a tam jsme se dozvěděli, že ruský car byl svržen. Nastala revoluce. Asi za 14 dnů přišli na náš „chutor“ mužiči; začali sepisovat zásoby, koně i další dobytek. Na nás také nezapomněli. Dali nám deputát na 3 měsíce, a pak že můžeme jet domů. Už nás tam bylo jen šest, ale domů se nám nechtělo. Měli jsme zprávy, že když nějaký transport dojel ze zajetí domů, byl vyzbrojen a zaslán na italskou frontu. Za císaře a jeho monarchii se nám bojovat již nechtělo. Kamarádovi Antonínu Milerovi jsme se složili na cestu a poslali ho do Moskvy na radu. Tam zajel na bolševický sekretariát a přihlásil nás do komunistické strany. Poté dostal doporučení do revolučního vojska. Na přihlášce byl podepsán Muna. Když se vrátil Miler z Moskvy, nabízel nám možnost vstupu do Rudé armády. Čtyři z nás zbývajících to odmítli, přihlásil jsem se pouze já. S Milerem jsem odjel do města Zadonsk.

Když jsme se v Zadonsku do Rudé armády přihlásili, dali nám nový „mundur“, pušku a 60 ostrých nábojů. Ubytovali nás ve škole, poněvadž tam „garnizon“ nebyl. My, bývalí zajatci, jsme byli samostatná jednotka. Vešel nám Jarda Petráček z Prahy. Bylo nás 45 — Češi a Slováci.

Asi za týden se tam objevili dva komisaři z Čeky. Ti vedli revoluční soud. Nám dávali rozkazy a my jsme je bez váhání plnili. Taky jsme je chránili a oni nám za to byli vděční. Plat jsme měli 10 rublů denně. U tohoto soudu byli souzeni kontrarevolucionáři a zrádci.

Když byly donské oblasti vyčištěny, byli jsme přiděleni do Voroněže k pluku. Doba byla vážná, od východu se tlačily Československé legie, z Ukrajiny bělogvardějci, Kerenský, Trocký, kadeti... Rudá armáda se držela u Donu, Voroněže, Tuly, Moskvy a Petrohradu. Naložili nás do obrněného vlaku a dobývali jsme jednu stanici za druhou. Nikdy jsme necouvali. Když jsme dojeli do stanice, ránou z děla byl dán signál k útoku. Každý bojoval na svou pěst. Když se „bílí“ vzdali, byli odzbrojeni, při odporu byli pobiti. Když jsme se blížili k Charkovu, byla již vyhlášena Československá republika. Pomýšleli jsme na návrat domů. Zašli jsme do plukovní kanceláře, tam nám účetní na stroji napsal žádost a my šli za komandýrem. Ten nám bez váhání žádost potvrdil /jmenoval se Kyselov/ poklepal nám na rameno se slovy: „...rozšiřujte 3. Internacionálu“. Mundur nám nechali, kvér a patrony jsme odevzdali.

Když jsme přišli na první stanici dráhy, zavřeli nás do šatlavy; nemohli se dorozumět s plukem, co jsme zač. Druhý den nás pustili, mysleli, že jsme zběhové. Pak jsme jeli s Antonínem Milerem do Charkova, přihlásit se do transportu jako „vojenoplenný“. Z Charkova jsme jeli směr Kovel, Lovy. Cesta byla dlouhá, nebylo čím roztopit lokomotivu, nosili jsme z lesa štěpiny. Ve Lvově jsme přesedali a měnili peníze. Odtud nás zavezli do Maďarska a zavřeli do koncentráku. Měli jsme hlad. V Maďarsku nás bylo celkem 500. Asi za 5 týdnů jsme přišli na nápad se vykoupit /podplatit vedení tábora/. Udělali jsme sbírku a sešlo se přes 5000 Kč, každý dal dle možnosti. V kanceláři jsme posázeli celý stůl penězi. Byli tam dva maďarští důstojníci a chvíli na to koukali. Pak jeden povídal „...jdi jim otevřít bránu.“ Udělali jsme čtyřstup a šli na slovenské hranice, a odtud každý domů.

Doma v Hrbově mě kamarádi přišli navštívit a na vše, co je nového v Rusku, se vyptávali. Za 5 dnů mi největší sedlák ve vsi, který vlastnil 67 ha půdy vzkázal, ať držím hubu, nebo mě nechá zavřít. Týden po návratu jsem onemocněl skvrnitým tyfem a zápasil se smrtí. Po uzdravení jsem znovu narukoval do Čáslavi. Tam nás zase vyzbrojili a poslali na frontu na slovenské hranice proti Maďarům. Stavěli jsme opevnění /zatloukali kůly a proplétali je vrbovým proutím/. Žold byl 6 Kčs. Asi

za rok jsme odjeli do Vrchlabí. Bouřili se tam Němci. Obsadili jsme všechny průjezdy. Z každé brány „koukal“ kulomet, ke střelbě však naštěstí nedošlo. Celý prapor muselo vydržovat město. Asi za 6 týdnů po urovnání jsme byli v Pardubicích; zase služby, nádraží, skladiště, za 3 Kčs denně. Zde jsem definitivně dovojančil, když předtím jsem sloužil republice 18 měsíců.

(z rodinného archivu rodiny Laškovy, Hrbov čp. 17)

Josef Laška

Karel Hudec

Vzpomínky na ornitologa Bohouše Hladíka

S Bohoušem jsem se seznámil 1. ledna 1955, brzy po svém nástupu na tehdejší Ústav pro výzkum obratlovců ČSAV v Brně. Bohouš nedávno předtím přešel do Krajského muzea (Muzeum Vysočiny) v Jihlavě, a tím se mohl více věnovat svým zájmům. Ornitologie byla jeho celoživotní *scientia amabilis* (milovaná věda) a po příchodu do muzea se dostal častěji i do kontaktů s dalšími ornitology. První svoje ornitologická pozorování – o hnízdění křivky obecné v okolí Polné – uveřejnil v časopise *Věda přírodní* již v roce 1943. Pak se však delší dobu odmlčel a jeho největší práce se začaly objevovat počínaje rokem 1957. Souviselo to s jeho prací zakladatele a redaktora *Vlastivědného sborníku Vysočiny – přírodní vědy*, který v tom roce začal vycházet. Nepochybně byl hlavní tažnou silou jeho vydávání, což se ukázalo v mezerovitosti vydávání sborníku ihned po jeho odchodu do muzea v Polné. Jeho všestranné znalosti mu umožnily kvalifikovaně jednat s autory všech možných oborů přírodních věd. Měl i další neocenitelnou vlastnost – uměl přimět autory ke zpracování a publikování svých výzkumů. Týkalo se to i ornitologických prací. Dodnes ceněné a využívané jsou zejména dvě části základní práce o ptactvu střední části Českomoravské vysočiny z let 1958-59, na jejichž zpracování se sešli s Bohoušem jeho kolega z jihlavského muzea Bedřich Slavík a terénní ornitologové B. Semrád a J. Kučera. S Bedřichem Slavíkem kroužkovali více let i racky na rybníku Krvavý a výsledkem je obsáhlá práce ve sborníku z r. 1960. Bohouš však publikoval i rozsáhlé práce sám – o vodním ptactvu v okolí Bohdalova a Nového Veselí (1957), nebo o životě v kolonii rorýse obecného (*Zoologické listy* 1958). Všechny práce – zejména první z nich – slouží dnes i jako odrazový materiál pro zhodnocení změn, které v ptactvu našich zemí probíhají. A sledování těchto změn se Bohouš věnoval podrobněji než kterýkoliv jiný náš ornitolog. Byly to výsledky

mnohaletých sledování změn v životě ptactva v lese Březina u Polné (1964–65) a pak zejména práce o změnách u ptactva okolí Polné za třicet let pozorování (1972). Dalším oblíbeným objektem Bohoušových prací byl čáp bílý, jeho rozšíření a změny početnosti na Vysočině. Bohouš však publikoval i drobné zajímavosti, jako bylo pro území České republiky nové zjištění budníčka zeleného nebo pěníce kaštanové. A že pracovníě využíval i „nučené“ zdravotní pobyty, ukazuje jeho práce o ptactvu na Štrbském plese zjara 1960.

Rád bych připojil ještě několik osobních charakteristik, jak jsem Bohouše za těch více než 50 let poznal – a asi nejen já. O jeho nemírné poctivosti a solidnosti jsou zmínky všude, kde je hodnocen.

Rozhovory s ním byly velmi příjemné, i když jsem měl vždy dojem, že Bohouš už je zase duchem někde u dalšího úkolu. Neváhal zkritizovat věci, které kritiku zasloužily, ale vždy mluvil tichým hlasem, rychle a někdy až trochu překotně, charakteristické bylo často až nečekaně energické ukončení „tak já už jdu“ následované skutečně odchodem. Neměl rád centralismus, což platilo nejen pro centralismus pražský, ale i pro brněnský a nepochybuji, že v době polenského „muzeování“ i pro jih-

lavský. A byl vždy ochotný pomoci, i v takových věcech, jako bylo například vypořádání drobných nahodilých sběrů mincí pro vdovu po zesnulém preparátoru z Rovečného J. Řehůrkovi. Prostě na Bohouše bylo spolehnouti, řeč o všem možném a radost se s ním vidět. Škoda, že „bylo“.

Autor příspěvku: Doc. RNDr. Karel Hudec, DrSc. je zoolog, žijící v Brně.

Milan Šup

28. říjen 1918 a události v Polné

V letošním roce si připomínáme 90 let od vzniku samostatného čs. státu. V současnosti najdeme každoročně v kalendáři tři státní svátky se vztahem k české státnosti. Je to 1. leden – Den obnovy samostatného českého státu, 28. září – Den české státnosti, 28. říjen – Den vzniku samostatného československého státu.

Pamětníci, kteří zažili 28. říjen 1918 jako dospělí, již mezi námi nejsou. Zůstaly jen jejich vzpomínky. Zaznamenali je někteří z nich i v Polné. Naši dědové a otcové slavili za první republiky tento svátek s veškerou vážností a úctou k těm, kteří se o jeho vznik zasloužili. V roce 1928 Okresní osvětový výbor v Polné uspořádal 28. října na Husově náměstí slavnostní shromáždění občanů k 10. výročí vzniku republiky, při kterém byl položen základní kámen pomníku padlým v I. světové válce. V ten den byla uprostřed Husova náměstí poblíž budovy Okresního soudu zasazena lípa svobody. V roce 1938 po potupném přijetí mnichovské dohody vládou 30. září nebylo ve státě okleštěném o pohraniční území, za tak zvané druhé republiky, co slavit. Po „vítězném únoru 1948“ nebyl tento den jako státní svátek připomínán; byl uváděn jako Den znárodnění a později Den federace ČSSR. V Polné bylo v roce 1978 60. výročí vzniku ČSR vzpomenuáno při slavnostním shromáždění pracujících na Husově náměstí k 61. výročí VŘSR...

Československý stát 1. ledna 1993 po 75 letech existence (s výjimkou let 1939-1945) z mapy Evropy zmizel. Vznikly dva nástupnické státy – Česká republika a Slovenská republika. Doby, kdy si obyvatelé dobrovolně a později v souvislosti s jinými výročími „přifařenými“ k 28. říjnu zdobili domy prapory a příbytky vlaječkami, minuly. Občané dnes více vnímají každý státní svátek jako den pracovního volna, čas odpočinku. Historii přepřacovat nelze. 28. říjen 1918 nepřestal ani po rozpadu Československa jako dějinný mezník existovat. Není důvod si, zejména při letošním 90. výročí vzniku samostatného čs. státu, 28. říjen nepřipomínat.

Československá republika vznikla na troskách Rakouska-Uherska zásluhou zahraničního odboje, jehož představiteli byli T. G. Masaryk, dr. Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik. Řídícím střediskem zahraničního odboje byla Národní rada se sídlem v Paříži. Podle T. G. Masaryka „...dobře znala smýšlení celého národa a jeho vedoucích politiků a neměla pochybnosti o souhlasu celého národa, vyhlásila Deklaraci z 14. listopadu

1915 Habsburky za sesazené z jejich královského úřadu a vyhlásila jim boj a odpor.“¹⁾ Dále napsal, že „...ve všech spojeneckých zemích vyhlásily četné české a slovenské kolonie spontánně právo na samostatnost československého národa a organizovaly vojenské legie.“

Nepochybně se k uvedenému právu na samostatnost hlásila i komunita polenských vystěhovalců ve Spojených státech amerických. Do vojenských legií se během první světové války přihlásilo 125 mužů z Polné a okolí. Také česká domácí politická reprezentace se zapojila do odboje. Národní výbor československý byl ustaven 13. července 1918 v čele s předsedou Karlem Kramářem, Antonínem Švehlou, Aloisem Rašínem, Václavem Klofáčem, Františkem Soukupem, Gustavem Habrmanem a dalšími osobnostmi veřejného a politického života. Měl 30 členů.

Zprávy o vyhlášení samostatného československého státu pronikaly do Polné nejrůznějšími způsoby.

Podle vzpomínky místní obyvatelky Karoliny Tesařové, rodačky z nedaleké Příbyslavi a přepážkové pracovnice polenské pošty, zaznamenané v dochovaném strojopise s titulem „Velký den“, s ní jako první přišli vojáci, kteří ji zaslechli ve vlaku. Vzápětí došel na stanici místní dráhy telegram ministra Zahradníka. Tuto již zaručenou úřední zprávu „...*hlasem rozechvělým diktoval přednosta Bilek na poště*“. Tolik záznam Karoliny Tesařové. A jak to bylo s uvedeným telegramem ve skutečnosti?

Dopoledne 28. října 1918 do několika pražských listů dorazila prostřednictvím korespondenční kanceláře zpráva, že vláda mocnářství přijala mírové podmínky amerického prezidenta Wilsona. Znění nóty se objevilo na redakční vývěsce *Národní politiky* v Praze na Václavském náměstí. Lidé si vzájemně předčítali zprávu o nótě, která se na vývěsce objevila před jedenáctou hodinou dopoledne. Jeden z přítomných mužů, později identifikován jako zelinář František Kopecký, reagoval výkřikem: „Jsme samostatní!“ Mezi přítomnými byl i agrárnický říšský poslanec a člen Národního výboru Isidor Zahradník. Podle dobového tisku byl krátce po uvedeném výkřiku Kopeckého nesen demonstranty na ramenou k soše sv. Václava. Zde vystoupil na nejvyšší stupeň a odtud k přítomným pateticky zahřímal slovy: „*Navždy lámeme pouta, v nichž nás týrali věrolomní, cizáctí a nemravní Habsburkové. Povstali jsme ke své samostatnosti. Jsme svobodní a naši svobodu nám nikdo nevezme, jen kdybychom se jí sami zřekli. Zde u stupňů pomníku českého knížete přísaháme, že chceme této svobody se státi hodnými, že ji chceme hájiti svými životy...*“ Po tomto vystoupení odjel na nádraží Františka Josefa, dnešní hlavní Wilsonovo, kde se jménem Národního výboru ujal správy státních drah, ale hlavně nechal českým

stanicím odeslat železničním telegramem zprávu, kterou obdržela i stanice místní dráhy v Polné: „*Československý stát proklamovaný dnes o 11. hodině u sochy sv. Václava. Odstraňte ihned všechny znaky bývalého státu rakousko-uherského. Do Vídně a do Německa všechno zboží zadržte. Ať žije československý stát. Nazdar!*“ Za jedinečný nápad s odesláním zprávy o vyhlášení samostatnosti železničním telegrafem si Isidor Zahradník vysloužil křeslo ministra už v první československé vládě. Byl v ní jmenován ministrem železnic.

Průběh prvního dne státní samostatnosti v Polné zaznamenal v *Pamětní knize města Polné* kronikář, ředitel muzea a vlastivědný badatel Břetislav Rérych: „*První zprávy o míru a převratu přinesli do města jacísi vojáci již po poledni. Na čepici měli místo korzet Karla I. červenobílé pásky. Zprávy se šířily městem jako lavina. Lidé nechávali práce, vycházeli na ulice a zvěstovali jeden druhému tuto velikou novinu. Teprve potom byla kapitulace Rakouska a mír potvrzeny z Německého Brodu. Večerní příjezd „ověnčené“ lokálky znovu potvrdil zprávu o míru, převratu a samostatnosti. Nejprve procházela městem mládež se zpěvem a voláním, postupně se připojovali i dospělí a z oken Besedy v domě U Slovana vyvěsili prapory. Protože se stmívalo, stavěli lidé do oken světla a město bylo ve chvíli slavnostně osvětleno. Po chodnících chodil velký průvod za zpěvu písní „Kde domov můj, Hej Slované, Slovan jsem...“ K lidem v průvodu se postupně přidávalo venkovské obyvatelstvo... Průvody se již za tmy sešly na náměstí, kde občané provolávali slávu Tomáši Masarykovi...“*

Z jiných historických pramenů je známo, že ke shromážděným občanům promluvilo u polenské radnice několik řečníků. Byl mezi nimi i vlastenecky smýšlející kněz P. Emilián Kašpar.

K oficiálnímu vyhlášení státní samostatnosti došlo v Polné až 29. října 1918. Z oken budovy radnice oznámil v 10 hodin tuto zprávu radní Augustin Sedlák shromážděným obyvatelům města. Stalo se tak po krátké poradě zastupitelstva. Proč byl vybrán radní Sedlák, nikoliv starosta, historické prameny neuvádějí. Impulsem pro tento akt byl první telegrafický rozkaz Národního výboru, který byl doručen do Polné 29. října v ranních hodinách. Byl to první zákon Československé republiky o zachování klidu a pořádku a rozkaz, aby emblémy bývalého Rakouska byly sňaty. Po projevu radního Sedláka byl z oken radnice vyhozen černožlutý prapor, polit petrolejem a zapálen.

Dále Břetislav Rérych uvádí, že „...*po tomto aktu se dal zástup občanů do pohybu. V čele průvodu byl nesen červenobíle ověnčený žebřík, doprovázen vykonávající zákona se sekýrami, štětkami a barvou, aby odstranili*

rakouské orly z úřadů. Dělo se tak za naprostého klidu. Nápis y a orly nejprve natřeli vápnem a potom shodili dolů, kde je dobýjeli sekerami... Ten den padlo 16 orlů. “ Tolik asi bylo tehdy ve městě míst se sídlem tehdejší správy a jiných institucí starého mocnářství.

Autorem prvního zákona ČSR byl Dr. Alois Rašín, který vlastnoručně napsal 28. října 1918 s textem:

Zákon

vydaný Národním výborem dne 28. října 1918

Samostatný stát československý vstoupil v život; zachována byla návaznost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu. Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatele státní svrchovanosti nařizuje:

Článek I.

Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozmění s Československou Národní radou v Paříži jako orgánové jednomyšlné vůle národa. Než se tak stane, vykonává státní svrchovanost Národní výbor.

Článek II.

Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony zůstávají prozatím v platnosti.

Tolik úvodní stránky Rašínova textu prvního československého zákona. Připomeňme, že autor prvního zákona o čs. státu, politik, ekonom a právník Dr. Alois Rašín (1867-1923), člen Národního výboru čs. a jeden z „mužů 28. října“, za I. světové války účastník protirakouského odboje, byl v roce 1915 zatčen, 1916 odsouzen k smrti, 1917 amnestován; byl přítelem polenského rodáka akademického malíře K. L. Klusáčka. Podle Břetislava Rérycha se s Aloisem Rašínem vídal také za války, „...*kdy se nahoře v podkroví soukromých místností klubu v domě U Vejvodů sešli mnohokrát tajně všude jinde hlídání a špehovaní lidé – Dr. Alois Rašín a s ním výkvět uměleckého a politického světa odboje.*“ Historický dům U Vejvodů vlastnil od roku 1908 K. L. Klusáček.

28. říjen 1918 jako dítě prožil v Polné budoucí spisovatel Bohumil Hrabal. Pro čtyřletého Bohouška Hrabala nebyl tento den nejradostnějším. Jeho milované slunce bylo v tomto podzimním dnu zakryto nízkými mraky zavěšenými nad Vysočinou. Bohoušek byl zvyklý, že po vyběhnutí z pivovaru, kde bydleli, Viktorinovou uličkou na Husovo náměstí, ve svém červeném kabátku a s kloboukem spadlým na uši, se stával středem pozornosti místních obyvatel. Náměstí nemělo ten den svůj běžný všední ráz.

Najednou se ocitl uprostřed mohutného jásajícího davu. Nikdo si ho nevšímal. Jakýsi občan, kterému vadil jeho policajtský fedrpuš, mu stáhl z hlavy tolik oblíbený klobouk a rozdupal ho. To se stalo na polenském rynku v davu rozbíjejícím znaky připomínající Rakousko-Uhersko. Po mnoha letech zaznamenal Hrabal průběh tohoto dne v Polné téměř identicky se zápisem v *Pamětní knize města Polné*. Vzpomínky na tento den uvedl v dále citovaném textu, který najde čtenář v díle *Obrazy, ze kterých žiji*. Jeden z mnoha důkazů o Hrabalově vynikající paměti:

„Pamatuji si na konec války. Najednou bylo náměstí plné lidí a všichni křičeli a zpívali a všichni měli tváře rozjařené jako o svatbě, pamatuji se, že ten čas nikdo nechtěl vědět, proč se dívám na hodiny, ani co řeknu o mamince a tatínkovi, nikdo si mne ten celý čas nevšímal, dokonce mne odstrkovali, pořád se dívali vzhůru na prapory, chodili po náměstí jako já v červených košilích a jen zpívali a provolávali Sláva! Pamatuji se, že na zemi ležely orličky, sbíral jsem je, na zemi ležel veliký černý orel, stržený z radnice a lidé mu s jásotem rozdupávali křídla, viděl jsem, jak na náměstí lidé pálili prapory v černých a žlutých barvách, pamatuji se, jak přicházeli vojáci a strhávali odznaky z čepic a dupali po nich, pamatuji se, jak pan doktor Michálek držel řeč a třásl rukou ze svého bytu v prvním patře na náměstí. Pamatuji se jen, že lidé i mne objímali a křičeli na mne ‚Je konec války!‘ Ale já jsem to nevěděl, nechápal jsem z toho všeho docela nic. A zatímco lidé pořád jásali, já jsem byl smutný, viděl jsem, že lidé si mne nevšímají, že můj červený kabátek a klobouk s červeným peřím už nikoho nezajímá, a že je konec války, jsem poznal tím, že kdosi mi vzal ten můj rakouský policajtský klobouk s kohoutím peřím, a než jsem mohl zabránit, rozdupal jej na náměstí u kostela...“

Současná i budoucí generace by měly 28. říjen vnímat jako významný dějinný mezník a skvělý bod naší historie.

Poznámky

1) T. G. Masaryk, *Nová Evropa*, 1917

Prameny a literatura

Dresler, Jaroslav: *Masarykova abeceda*, Praha 1990

Hrabal, Bohumil: *Můj svět*, Praha 1988

Pechová, Petra: *Malíř Staropražan K. L. Klusáček*, Polná 2000

Polná 1242-1992, Polná 1992

Prchal, Jan: *Polná ve 20. století*, Polná 2006